چەپکێک لە گوڵ

شیعر

عومەر سوڵتانی "وەفا"

نێوەرۆک

سەرەتای نوێخوازی و سەرهەڵدانی شیعری نوێ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان...... ٣

سەرەتای نوێخوازی و سەرهەڵدانی شیعری نوێ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان

زۆرجاران داوایان لێکردووم سەبارەت بە سەرهەڵدانی شیعری نوێ و ڕەوتی سەرەتاکانی بزووتنەوەی نوێخوازی لە شیعری ڕۆژهەڵاتی کوردستان بابەت بنووسم و بیرەوەرییەکانی ئەو سەردەمە لەسەر کاغەز شی بکەمەوە، بەڵام هەمیشە لە بەرانبەر ئەو داخوازییانەدا وەستاوم؛ لەبەر ئەوەی قەت پێمخۆش نەبووە ـ بە کەم و کورتیش ـ باسێک لە خۆم بکەم و خۆم بکەمە میحوەر یا تەنانەت بەشێک لە مەسەلەکە. هەر چۆنێک بێ، ئەو قۆناغە ئێستا بەشێک لە مێژووە و من نە دەتوانم و نە دەمەوێ بیگۆڕم یا بیشێوێنم.

ئەم چەند لاپەڕەیە، بیرەوەری منە لەو ڕۆژانەی کە بیری گۆڕانکاری و نوێ کردنەوەی شیعر گەیشتبووە ئێران و عێراق.

من نازانم ئەو گۆڕانکارییانە چەندە پێداویستیی زمان و زەرووڕەتی شیعری کوردی و کۆمەڵگای کوردەواری، یا چەندە کالایەکی واریداتی بوو کە لە دەرەوە هاتبووە ناو کۆمەڵگاکانەوە؟ ئەم هەویرە ئاو زۆر هەڵدەگرێت.

گۆڕان حوکمێکە بە سەر هەموو دیاردەیەکدا زاڵە و هەموو شتێکی ئەم جیهانە هەموو دەم لە گۆڕاندایە، شیعری کوردیش لە ڕابردوودا گۆڕانی زۆری بەسەردا هاتووە: لە شیعری بڕگەیی "بەیت"ەوە بووە بە شیعری عەرووزی و لە شیعری ساکاری ئایینی "یارسان"ەوە بووە بە شیعری قورس و ئاڵۆزی مەلای جەزیری؛ لە هەڵبەستی عاتیفی حەزرەتی "نالی"یەوە بووە بە شیعری بەرپرسی هەژار و هێمن و جگەرخوێن.

گۆڕانی شیعری کوردی و تێپەڕ کردنی قۆناغی بڕگەیی و گەیشتن بە قۆناغی عەرووزی، بە بێ هیچ گومانێک لە ژێر شوێندانانی دیاردەیەکی لاوەکی، واتە شیعر و زمانی عەڕەبیدا هاتە گۆڕێ.

تێپەڕ کردنی قۆناغی عەرووزی و چوونە نێو قۆناغێکەوە کە بە شیعری "نوێ" ناو دەبرێت بە هەمان شێوە لەژێر تەئسیری ناڕاستەوخۆی شیعری ئورووپایی و شوێندانانی ڕاستەوخۆی شیعری تورکی و فارسی و عەڕەبیدا بوو، کە ئەوانیش خۆیان بە ماوەیەکی کەم پێش ئێمە هەمان شوێنیان لە شیعری ئورووپایی هەڵگرتبوو. وەڵامی ئەوەی کە شیعری ئورووپایی خۆی لەژێر چ پێداویستییەکدا شیعری کۆن و قافیەداری بەجێ هێشت و شیعری نوێی کردە جێگری ئەو، لە وزەی مندا نییە و لێی نازانم.

هەر چۆنێک بێت، شیعری کوردی لەژێر تەئسیری نوێخوازانی تورک و عەڕەبدا لە باشوورەوە بەرەو نوێ کردنەوە لە لایان گۆران و شێخ نووری شێخ

ساڵح و محەمەد ساڵح دیلان ڕچەیان بۆ شکا. بنەمای ئەم کارە لە چلەکانی سەدەی بیستەمدا ڕژا و هەوڵی پێشەنگەکانی نوێخوازی لە پەنجاکاندا چرۆی کرد و دەرکەوت.

ئەم گۆڕانکارییانە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان چەند ساڵێک دواتر ڕووی دا و هۆی ئەم درەنگ کەوتنەش تا ڕادەیەک ڕووناکە، لە ڕۆژهەڵات دەرەتانی سیاسی و ئازادی نووسین و بڵاو کردنەوەی شیعر، یا هەر نەبوو یا ئەگەر بوو کەمتر بوو، هۆیەکی تری ئەم دوا کەوتنە وا هەیە لەوەدا بدۆزەوە کە شیعری کوردیی ڕۆژهەڵات، ڕاستەوخۆ لە ژێر تەئسیری شیعری فارسیدا قاڵبی کۆنی شکاند کە هەموومان دەزانین چەند ساڵێک دوای شیعری تورکی ـ چ لە تورکیا و چ لە ئازەربایجانی باکوور ـ لەگەڵ مەسەلەکەدا ناسیاویی پەیدا کردبوو، لە کاتێکدا پێشڕەوانی شیعری نوێ لە باشوور، هەر هەموویان ناسیاوی شیعری تورکی بوون و ڕاستەوخۆ بەرامەی ئەو فەزا نوێیەیان لەوێ هەڵمژیبوو.

خاڵی هەرە گرنگ لە پەیوەندی ئەو گۆڕانکارییانەدا ئەوەیە کە نوێ بوونەوە و شکانی قاڵبی عەرووزی ئەگەر بۆ تورک و فارس و عەرەب دیاردەیەکی نامۆ بوو، بۆ کورد وا نەبوو؛ بەڵکوو گەڕانەوەیەک بوو بۆ بنەماڵە، ئێمە لە زووەوە خوومان بە شیعری بڕگەیی گرتبوو کە شێوە و شێوازی لە شیعری نوێ گەلێک نزیکتر بوو تا شیعری عەرووزی، و هەتا ئەو سەردەمانەش بە سەر زمانی خەڵکەوە مابوو؛ واتە شیعری قاڵب شکاوی کێشدار و بێقافیە، کە لە ناو کوردەواریدا زیاتر دەیتوانی لە گەلانی دراوسێ جێگەی خۆی بکاتەوە و هەر واش بوو.

بۆ من شیعری نوێی فارسی دەروازەیەکی نوێ بوو بۆ جیهانێکی نوێ، من شارەزاییەکی کەم تا کورتێکم لە شیعری کلاسیکی فارسی هەبوو، بەشێکیانم بە دەرس لە ساڵەکانی ١٣٢٤و ١٣٢٥ خوێندبوو. من لە ڕێگەی شیعری کۆمەڵایەتی ـ سیاسی کەسانێکی وەک "لاهووتی کرماشانی" و "ئەبوو توڕابی جەلی" و "پیرۆزی کەلانتەری"یەوە ئامادەییم بۆ وەرگرتنی دیاردەی نوێی شیعری تازە هەبوو، چ بۆ ناوەرۆک و چ بۆ فۆڕم، هەر ئەوەندە کە کەمکەم چوومە نێو شیعرەکانی نیمایووشیج و شاملوو، بوومە هۆگریان و لە سەر شێوازی شیعری نوێ کەوتمە شیعر کوتن، واتە دارە دارەم بە شیعری نیمایی کرد و ئەویش دیارە بە زمانی فارسی.

ئەو دەم لە بۆکان و لە شارەکانی دەوروبەریش نەمبیستبوو کەس شیعری نوێ بڵێت و بڵاو بوونەوەی شیعرە فارسیەکانیشم لە گۆڤارەکانی چاپی تاراندا بۆ ناوچەکە گەلێک نوێ و نائاسایی بوو، هەر بۆیەش زۆر زوو ناوم دەرکرد و لە کۆڕ و مەجلیسدا باسم دەکرا.

لە بۆکانی ئەو ساڵانەدا کە تازە چەند ساڵێک بوو کۆدیتای ٢٨ی گەلاوێژ سەرکەوتبوو، کۆمەڵانی خەڵک لە ژێر زەخت و زۆری دەرەبەگەکاندا بە شێوەیەکی دوو لایەنە دەچەوسانەوە و دەرەتانێک بۆ خوێندنەوەی شیعری کوردی و نووسین بە زمانی کوردی هەر بە قەڵەمدا نایە و حەمەدەمینی مەحموودئاغا هەر بیبیستایە، بەس بوو؛ تەنانەت بە شێوەیەکی شەخسی و نیانی وا هەبوو ئەو دەرەتانە لە گوندەکاندا زیاتر بێت چون سێبەری حەمەدەمین دیار نەبوو. دێهاتیش لەچاو شار کەمتر جێگەی تەڕاتێنی مەئموورانی حکومەتی بوو و زۆربەی شیعری کوردیش بەم بۆنەیەوە لە گوندەکان زۆرتر دەگوترا و دەنووسراوە.

لە تارانیش لە چاو شارەکانی تری ئێران و بەتایبەت شارە چکۆلەکانی وەک بۆکان، ئازادی زیاتر هەبوو و ئەو ئازادییە لە ناو زانستگەکاندا گەلێک زیاتر بوو، لەڕاستیدا زانستگەی تاران لە ساڵانی ڕەشی دوای کۆدیتای ٢٨ی گەلاوێژدا ببووە سەنگەری ئازادیخوازی و خەبات.

لە زانستگەی تاران چەند خوێندکارێکی خوێن گەرم و لێزان دەرسیان دەخوێند کە زیاتر لە بیری خاک و گەلەکەیاندا بوون تا دەرس خوێندن. لە نێو ئەوانەدا کاک ئەمیری حەسەنپوور، کاک سوارە ئیلخانیزادە و کاک عەلی حەسەنیانیی نەمر و هەروەها کاک فاتح شێخولئیسلامی "چاوە" و کاک سەلاحی موهتەدی و چەند کەسێکیتر، ئەو پیاو چاکانە کەم و زۆر هاتوچۆی یەکتریان دەکرد و هەروەها جارجاریش لە ماڵی حاج ڕەحمانئاغای موهتەدی کۆ دەبوونەوە کە لە بۆکانەوە ماڵی چوو بۆ تاران و لە زانکۆی مەعقوول و مەنقوولی دانشگای تاران دەرسی دەگوتەوە. ماڵی حاج ڕەحمانئاغا ڕۆژانی هەینی دەبووە کۆڕی شیعر خوێندنەوەی کوردی و هەروەها باسی کۆمەڵایەتی و سیاسی و چیرۆکی "نان و فیشەک" و زۆر ئاسەواری ئەدەبی، و لەو سەردەمەدا شتی باش دەکووتران و دەنووسران.

کتێب و چاپەمەنی باشووری کوردستان زۆر بە چاکی دەگەیشتنە نێو ئەو کۆڕانە و لاوە دڵسۆزەکان دەیانخوێندنەوە و لە ڕێگەی ئەو چاپەمەنیانەوە شیعری نوێی کوردی بەر گوێی لاوان دەکەوت و زۆربەی زۆریان "گۆران"ی نەمریان دەناسی.

چەند ساڵێک دواتر ڕۆژنامەی کوردستان کە لە تاران دەردەچوو، لە شارەکانی کوردستانیش پەرەی گرت و ئەو ڕۆژنامەیەش دەورێکی باشی لە هاندانی لاوانی کورد بۆ خوێندنەوەی زمانی کوردی بە دەستەوە گرت، ئەوەش سەرەڕای ڕاستییەکە کە ڕۆژنامەی کوردستان لەژێر چاوەدێری دەوڵەتدا بەڕێوە دەبرا.

لەگەڵ ئەو چاوەدێرییەشدا، بە هۆی نییەتی پاک و ئامانجی خزمەتگوزارانی سەرنووسەر و دەستەی نووسەران، گەلێک بابەتی پێشکەوتووخوازانە و بیری نەتەوایەتی کوردی لە لاپەڕەکانیدا ڕەنگیان دەداوە، بۆ نموونە بە بۆنەی کۆچی دوایی "گۆران"ی نەمرەوە ژمارەیەکی تایبەتی ڕۆژنامەکە بڵاو کرایەوە کە وتارە سەرەکیەکەی لەمەڕ گۆران، کاک ئەمیری حەسەنپوور نووسیبووی.

ئەم دیاردانە و لە ژوور هەموانیشەوە ئازادییەکی نیسبی بۆ بیر کردنەوە و خوێندن و نووسین، بوونە هۆی سەرهەڵدانی شیعری نوێی کوردی لە تاراندا، لە کاتێکدا من لە بۆکان جگە لە ڕۆژنامەی کورستان هیچ بابەتێکی تری کوردیم وە بەر چاو نەدەکەوت و لە ڕاستیدا نەفەسم لە فەزای شیعری نوێی فارسیدا دەکێشا، نەک لە شیعری نوێی کوردی؛ بەڵام هەر چۆنێک بێ پێ بە پێی ئەوان ـ و ئەگەر بە خۆ هەڵکێشان نەبێ ـ لەپێش ئەواندا چەمکی نوێخوازیم هێنایە ناوچەکەوە، دیارە بە زمانی فارسی، بەڵام زمان، قاڵب و فۆڕم زیاتر نییە و بیر و چەمک، ناوەرۆک و گەوهەرن.

من نازانم یەکەم شیعری کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کامەیە و کێ گوتوویە، بەڵام هیچ دژایەتییەکیشم لەگەڵ ئەو بۆچوونە نییە کە یەکەم شیعری کوردی ڕۆژهەڵات "جەلالد"ی کاک عەلی حەسەنیانی بووبێت، ئەوەی دەتوانم بیڵێم ئەوەیە کە شیعری من ـ دیارە بە فارسی ـ لە پێش ئەو شیعرە و شیعری سوارەی نەمر و هەرکەسێکیتر گوتراوە، بەڵام درەنگتر بڵاو کراوەتەوە، من بەهۆی دۆستایەتی و نزیکایەتیی کاک عەلی حەسەنیانی و کاک سوارەوە دەستم بە گوتنی شیعری کوردی کرد، چونکە دۆستایەتیەکی یەکجار زۆرم لەگەڵ ئەو دوو نەمرانەدا هەبوو.

کاک سوارە لە گەڕانەوەی بۆ بۆکاندا نەک جار و دوو جار، بەڵکوو بە شێوەی ڕۆژانە سەردانی دووکانە کتێب فرۆشییەکەمی دەکرد و کاک عەلی حەسەنیانیش لە مەهابادەوە و بەتایبەت لەو ماوەیەدا کە لە شاری میاندواو ئیشی دەکرد، زۆر جار دەهاتە بۆکان و کەم جار وا بوو سەردانی من نەکات و یەک دوو شیعرم بۆ نەخوێنێتەوە.

ئێمە دۆستی نزیکی یەکتر بووین و ئێستاکە بە داخەوە ئەوان سەریان ناوەتەوە و من ڕێزی ئەو دۆستایەتییە هەر دەگرم و هەوڵیشم ئەوە نییە حەقی ئەوان بکەمە ناحەق و یاخود ببمە تەشوێ و بۆ لای خۆمی داتاشم و بە ڕاشکاوی دەڵێم ئەگەر تەئسیری ئەوان و هەروەها کاک فاتیحی شێخولئیسلامی نەبوایە، وا هەبوو هەرگیز بۆ لای شیعری کوردی نەچم. کە وا بوو بۆ هەمیشە ڕێزیان لێدەگرم و ئامانجیشم لەم قسانە دەرخستنێکی ڕاستەقینەیە بۆ بەرەی تازە و بەرەکانی دواتر.

بیری نوێخوازی و شیعری نوێی کوردی دوو دیاردەی جیاواز بوون، من لە یەکەمیاندا دەوری سەرەکیم بینی و ئەو مافە بۆ خۆم دەپارێزم، بەڵام لە دووهەمیاندا پەسندی ئەوە دەکەم کە سێ شۆڕەسواری گەورە، سوارە و حەسەنیانی و هەروەها کاک فاتیح شێخولئیسلامی "چاوە" ئاڵاهەڵگر بوون و من بە ماوەیەک دوای ئەو سێ کەسە شیعری کوردیم گوتووە و بۆ تەواوی ئەم قسانە بەڵگەم بە دەستەوەیە.

ئەم دێرانەی خوارەوە، درێژەی ئەم باسەیە دوو ساڵ بەر لەمە لە وتووێژێکی دوور و درێژدا لە ڕۆژنامەی "پەیام" چاپی لەندەندا چاپ کراوە و ئەوە لێرەدا بە گۆڕانکاریەکی کەمەوە دووپات دەبنەوە، هەر ئێتر پرسیار و وەڵام نین و ڕوونکەرەوەی هەندێ لایەنی تاریکی ئەم ساڵانەیە وەک بەشێک لە مێژووی ئەدەبی کوردی.

من یەکەم شیعری نوێم بە ناوی "بوف کور" واتە کوندەکوێرە بە زمانی فارسی لە ساڵی ١٣٣٢ لە زیندانی مەهاباد گوتووە.

مرا ای مرد زندانبان رها کن
که زندان تو عمرم را سر آورد
بیا از پای من بردار زنجیر
که زنجیر تو جانم را در آورد

ص٤١ سرود پرستو

دوا بە دوای کۆدیتای ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٣٢ی شای ئێران و دەوڵەتانی ڕۆژاوا دژ بە حکومەتی میللی دوکتۆر "موسەددق" کە من لە پێش ئەو کۆدیتایەدا پیشەی ڕۆژنامەفرۆشیم هەبوو و ڕۆژنامە و گۆڤاری "بسوی آینده" و "چلەنگەر" و "کاویان" و "تۆفیق" و "حاجیبابا"م دەفرۆشت لەلایەن پۆلیسی "شا" و "دەرەبەگەکانی" بۆکانەوە گیرام و هەر چەندە تەمەنم کەمتر لە ساڵان بوو لە بەندیخانەی مەهاباد توند کرام. کات و ناکات، شیعرم بۆ زیندانییەکان دەخوێندەوە و وا هەبوو زۆربەی ئەوان گاڵتەیان پێدەکردم و لایان وا نەبوو ئەم شیعرە نوێیانە هەر شیعریشە. من کە شوێنی زۆرم لە شیعری مامۆستایانی نەمر "نیمایووشیج" و "شاملوو" هەڵگرتبوو نەک هەر گوێچکەم بەم گاڵتانە نەدەدا، بەڵکوو شێلگیرتر و سەقامگیرتر درێژەم بە گوتنی شیعری نوێ دەدا. دوای ئەوەی لە بەندیخانە هاتمە دەرێ بە شیعرەکانمدا چوومەوە و ئەوانیشم هاوڕێ لەگەڵ شیعری تازەتر بۆ چاپ ئامادە کرد.

شیعری "بوف کور" لە ناخی دڵمەوە هەستابوو، ئاوێنەیەکی باڵانوێن لە هەست و مەبەستم بوو، شیعرەکە ماوەیەک درەنگتر لە گوتنی، لە گۆڤاری "امید ایران" و "آسیای جوان"ی چاپی تاراندا بڵاو کرایەوە و زۆر باش دەنگی دایەوە،

باش نازانم بەڵام لام وایە وردە وردە زۆربەی گۆڤارەکانی تاران شیعرەکانمیان یەک لە دوای یەک وەک، "شب شاعر" ١٣٣٨ "تمنا"١٣٣٩ "سرود پرستو"١٣٣٨ "گریز" ١٣٣٨ "ناآشنا"١٣٣٧ وەک "تهران مصور" "ترقی" و... کە بۆنی شیعری نوێیان لێ دەهات چاپ دەکرد کە لە ساڵی ١٣٤٠ لە کتێبی "سرود پرستو"شدا چاپ کراون. کتێبی "سرود پرستو" ئێستا لە زۆربەی ماڵەکان لە کتێبخانەکانیان جێی خۆش کردووە بەڵام گۆڤارەکان هەر لە تاران دەردەچوون و ناوچەی موکوریان بە گشتی خاوەنی هیچ بڵاوکراوەیەک بە فارسی یان کوردی نەبوو.

کاتێ شیعری نوێی "دروغ"م لە "امید ایران"دا لە ژێر چاوەدێری خاوەن شکۆ "سیمین بهبهانی"دا چاپ کرد، ئیتر بڕوای زیاترم بە خۆم پەیدا کرد و دڵنیا بووم کە دەتوانم شیعر بڵێم، چون گۆڤاری "امید ایران" شیعری هەموو کەسێکی چاپ نەدەکرد و چونکە "پرویز کلانتری"ش جارجار یارمەتی خاتوو سیمینی دەدا، لاپەڕەی ئەدەبی گۆڤارەکە لە گۆڤارەکانی دیکەی ئەو سەردەمە دەوڵەمەندتر و بەهێزتر بوو.

ساڵانی ١٣٣٩ تا ١٣٤٨ سەردەمی گەشەکردن و پەرە سەندنی شیعری نوێی فارسی بوو، شیعری نوێ گەڵێک زیاتر لە جاران لە چاپەمەنییەکاندا بڵاو دەبوونەوە و شاعیرانی نوێخواز یەک لە دوای یەک لە ئاسمانی ئەدەبی ئێراندا سەریان هەڵدەدا. ناوی نیما و شاملوو ئەستێرەی گەشی ئاسمانی ئەو ڕۆژانە بوون.

سەرەڕای هەوڵی زۆری ڕژیم بۆ کۆنترۆڵی پەیامی شیعرەکان، شاعیرانی بەرپرس بە هۆی کینایە و ئیستیعارەوە بیری کۆمەڵایەتی ـ سیاسی خۆیان دەگەیاندە خوێنەر، جگە لەو دوو کەسە، هەندێ شاعیری لاوی ئەو سەردەمە وەک "مهدی اخوان‌ثالث، نادر نادرپور، سیمین بهبهانی، هوشنگ ابتهاج، سهراب سپهری، حمید مصدق، نصرت رحمانی، یدالله رویایی، منوچهر آتشی، رضا براهنی، م آزاد" هێور هێور ناویان دەردەکرد.

من ناوی ئەو شاعیرانە بۆیە دەهێنم هەتا بارودۆخی ئەو دەمی شیعری نوێی فارسی ڕوون بکەمەوە و بگەمە ئاکامی ئەوەی کە شیعری نوێی کوردی ڕۆژهەڵات، تەئسیری ڕاستەوخۆی ئەو شاعیرە فارسانەی لە سەر بوو. لە ڕاستیدا بیروبۆچوونمان لەمەڕ هونەر و شیعر هەمان بۆچوونی شاعیرە فارسەکان بوو، شیعری نوێی کوردیی کوردستانی باشوور ماوەیەک درەنگتر، تەنانەت دوای کۆچی دوایی "گۆران" شوێنی لەسەر شاعیرەکانمان دانا، بە بێ هیچ گومانێک ئەوە شیعری نوێی فارسی بوو کە لە وەرچەرخان و ڕوو کردنەوەی شێوازی نوێدا هاندەری ئێمە بوو. ئەوەش لە بارودۆخی ئەو دەمی

ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا شتێکی ئاسایی‌یە و دەبێ لە بیرمان نەچێ کە لە ساڵانی دوای کۆدیتای ١٣٣٢ ئیتر کێ دەیوێرا کتێب و چاپەمەنی ئەو دیو لای خۆی ڕاگرێ یان بیدا بەم و بەو.

بە کورتی من بە چەند ساڵ پێش ئەوەی شیعری نوێی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ببەسترێ و یەکەم شیعری نوێی کوردی بخوڵقێ[١]، شیعری نوێی فارسیم گوتووە و بیری نوێخوازیم بە کردەوە هێناوەتە نێو ئەویندارانی شیعر و شاعیری بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان، هیوادارم کاتێ باسی ئەو ڕاستەقینە مێژووییانە دەکەم خوێنەر بە باشی قسەکانم هەڵسەنگێنێ و هەست بەوە نەکات کە دەمەوێ مافی کەسێک بفەوتێنم یان خۆم هەڵکێشم، من دۆستی نزیکی سوارەی نەمر و عەلی حەسەنیانی ڕەحمەتی بووم و هەرگیز نامەوێ قسەیەک بکەم کە بۆنی بێ‌ئەمەگی و خۆ خۆشەویستی لێ بێ، بەڵام کاتێک تۆ باسی مێژوو دەکەی و لە ڕووداوێک دەدوێی کە ڕووی داوە و تێپەڕ بووە ئیتر نە دەتوانی بیگۆڕی و نە هۆیەکیش بۆ ئەم گۆڕانی حەقیقەتە هەیە. بەڵێ من ئاڵاهەڵگری بیری نوێ کردنەوەی شیعر لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بووم و یەکەم کەسیش بووم لە ناوچەکە کە شیعری نوێم بە فارسی گوتووە، بەڵام سوارە و حەسەنیانی و چاوە پێش من دەستیان بە شیعری نوێی کوردی کردووە و ئەو مافەش بۆ هەمیشە بۆیان پارێزراوە.

ڕوو کردن لە شیعری کوردیی نوێش بۆ من لە ژێر تەئسیری ڕاستەوخۆی ئەوانە بووە، واتە من تەئسیری زۆری سوارەم لەسەر بووە و ئەوەی کە لە شیعری فارسییەوە ڕوو بکەمە شیعری نوێی کوردی.

خۆشحاڵم کە ئەو بیرە نوێیەی کە من "هێنەر" و "داهێنەری" بووم شاعیرانی مەزنی وەک ئەو سێ کەسە خستیانە قاڵبی وشەی کوردییەوە و یەک دوو ساڵ دوای ئەوە شیعری نوێی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو بە شیعری ڕاستەقینەی سەردەم.

سەبارەت بە سەرەتاکانی شیعر گوتن و هۆی چوونە بواری شیعرەوە پێویستە دەست نیشانی دوو هۆی سەرکی بکەم: یەکەم قەریحەی زاتی و دووهەم تەشویق و هاندان.

خوا لێخۆشبووی باوکم "میرزا عەبدوڵڵا حاجی ئەحمەد" حەزی زۆری لە شیعر هەبوو گەرچی سەوادێکی وای نەبوو کە شیعر بڵێ بەڵام وەک ئەویندارێکی شیعری عیرفانی و ئایینی کات و بێ‌کات شیعری لە سەر لێو دەگەڕا، کاتێ من لە قوتابخانە فێری خوێندن و نووسین بووم ئیتر دوو سێ کتێبی لەبەر دەم دادەنام و دەیکوت بە دەنگی بەرز بۆم بخوێنەوە، لام وایە جگە لە

---

[١] لاپەڕەکانی سرود پرستو

هەستی زاتی، ئەو شیعر خوێندنەوانە بەرەو دنیای خەیاڵاوی شیعری بردم و هەر لەو سەردەمانەوە شیعر لە تان‌وپۆم ئاڵا و ئیتر هیچ کاتێ لێم جیا نەبۆوە، بەڵام سەرهەڵدانەکەی ئەو کاتە بوو کە کەوتمە بەندیخانەوە بۆ دووهەم جار.

تەنیایی بیر کردنەوە لە ژیان و ناسک بوونەوەی هەست و شعووری کۆمەڵایەتی لە پاڵ کات و مەجالی زۆر بۆ خوێندنەوە و نووسین، هەستی دەرنەبڕاویان بە شیعر بۆ دەربڕیم.

لە بەندیخانە شەو و ڕۆژ کارم خوێندنەوەی شیعر بوو، یەکەم شیعرە عەرووزییەکانیشم هەر لە بەندیخانەی مەهاباد گوتووە، ئەم دوو شێوازە شیعرە دەتوانم بڵێم هاوکات لەگەڵ یەکتری لە مندا خولْقان، وا هەیە هۆی مەسەلەکە ئەوە بێ کە من خۆم ڕۆڵەی سەردەمی وەرچەرخانی شیعرم و ڕاست لە سەردەمێکدا مێشکم ئاوێتەی بیری شیعر بوو، کە تایبەتمەندییەکەی بریتی بوو لە ژیانی هاوبەشی شیعری نوێ و کلاسیک، ئەو دوو دیاردەیە لە سەردەمی لاویەتیمدا شان بە شانی یەکتر دەڕۆیشتن، منیش شانم دابووە بەر هەردووکیان جا درەنگتر کە بارستایی شیعری نوێ لە ئێران قورستر بوو مەیدان ببووە شوێنی سوارچاکانی شیعری نوێ. ئاسایی‌یە کە منیش زۆرتر ڕووم کردبووە ئەمیان بێ‌ئەوەی ئەوی ترم بە یەکجاری بەجێ هێشتبێ. ژیانی هونەری من ئاوێتەی ئەو ناتەبایی و لە عەینی کاتدا ئەو شان بە شانی و ژیانە هاوبەشەی شیعری نوێ و کلاسیکە.

یەکەم شیعری عەرووزیم لە ساڵی ١٣٣٦ یا ١٣٣٥دا نارد بۆ گۆڤاری "اطلاعات هفتگی" و لە وەڵامدا نووسیان ماڵی شیعرەکەت کە لە بنەڕەتەوە وێرانە، بەڵام من شلوێ نەبووم و درێژەم بە کارەکەم دا، ئەم قسەیە بۆ شاعیرە لاوەکان دەکەم کە نەکا کۆڵ بدەن و قسەی ئەوتۆ دڵساردیان بکاتەوە، ئەگەرچی ئەمڕۆ گەلێک جیاوازە و کورد خۆی خاوەنی چاپەمەنی خۆیەتی، پەیوەندی پارچەکانی کوردستان گەلێک زیاترە و وا هەیە شاعیری لاوی کورد قسەی وا سارد هەر نەبیستێ.

هەرچۆنێک بێ من کۆڵم نەدا و لە هەمان ساڵدا شیعرێکی دیکەم بۆ گۆڤاری "اطلاعات هفتگی" و دوا بە دوای ئەو بۆ گۆڤاری "ترقی" نارد کە ئەوانیش هیچیان چاپ نەکران، کاتێ دەگەڕێمەوە و سەیری ئەو ساڵانە دەکەم کە سەرەڕای ئەو هەموو نامێهرەبانیانە هێشتا هەر ورەم بەرنەدا و بە بێ پشتگیریی لایەنێک، بە تاقی تەنیا لە بەرانبەر ئەو هەموو تەنگ و چەڵەمەیە ڕاوەستام، لام وایە ئەو دەم وەها لە شیعردا توابوومەوە کە شیعر ببوو بە بەشێک لە وجوودم و ئیتر نەمدەتوانی دەستی لێ‌هەڵگرم.

لە بەهاری ١٣٣٧دا شیعری "پڕشنگ"م لە گۆڤاری "ترقی"دا چاپ کرا و عینوانە کوردییەکەشی لە کۆتایی شیعرەکەدا بە فارسی واتا کرابۆوە. هەر بە شوێن ئەودا شیعرێکی نوێی دیکە و دوا بە دوای ئەو غەزەلێکی عەرووزیم لە گۆڤارەکاندا بڵاو کرایەوە کە گەلێ جیاوازییان لەگەڵ شیعرەکانی پێشوودا بوو؛ بۆ نموونە بەتایبەت غەزەلەکە هاوشان لەگەڵ غەزەلە باشەکان ڕێگای دەپێوا.

"روزگاری رفت و ما تنهای تنها ماندەایم
بیکس و کاشانە چون بومی بە صحرا ماندەایم
در میان موجهای سرکش طوفان عمر..
قایق بیناخدائیم و بە دریا ماندەایم
جز حقیقت چون نیاوردیم حرفی بر زبان
چون حقیقت در سکوتی تلخ تنها ماندەایم
آە... از آغاز هستی تا بە انجام وجود
در فریب وعدە امروز و فردا ماندەایم"

ئەو دوو شێوازە جیاوازە لە شیعرەکانمدا هاوکات و هاوشان ژیانی هاوبەشیان هەبوو. لە ڕاستیدا بیری نوێخوازیی من چرۆ کردنی لەسەر لقی شیعری عەرووزی بوو.

سێبەری شاعیرانی پێشکەوتن خوازی ئەو دەم وەک "ابوالقاسم لاهووتی" کرماشان، "محمد علی افراشتە"، "ابوتراب جلی" و "پرویز کلانتری" بەسەر شیعری عەرووزی ئەو ساڵانەمەوە بە جوانی دیارە، بەڵام پێشەوای شیعریم، شاعیرانی نوێخوازی ئەو سەردەمە وەک "نیما"، "شاملوو"، "موشیری"، "ابتهاج" بوون و لە هەمووان زیاتر "فروغ فرخزاد" و "نوسرەت رەحمانی" شوێنیان لەسەر داناوم.

لە ساڵی ١٣٤١دا رادیۆ دیهلی هیندووستان "بەشی فارسی" کە ئەو دەم بیسەری زۆری لە ئێراندا هەبوو کێبەکێیەکی شیعری دانا و منیش بە شیعرێکی عەرووزی بەشداریم کرد و جایزەی یەکەمم بۆ دەرچوو، بانگهێشتنی دیهلییان کردم کە نەمتوانی بچم و باڵوێزخانەی هیندووستان بەم بۆنەیەوە لە تاران ڕێوڕەسمێکیان بەڕێوە برد کە زۆربەی شاعیرانی بەناوی ئێران تێیدا بەشدار بوون، جایزەکە "دکتر صدیق" وەزیری وەختی پەروەردەی ئێران پێی دام کە بریتی بوو لە هەیکەلێکی "عاج"ی "شیوا" یەکێ لە خودایانی هیند و هەروەها پێنج کتێب لە کتێبە ئەدەبیەکانی "جواهر لعل نهرو" ئیمزا کراو لە لایەن ئەوەوە، منیش کتێبێکی "سرود پرستو"م کە تازە لە چاپ دەرهاتبوو بە دیاری دا بە دوکتور "منجدسن" باڵوێزی یەکەمی باڵوێزخانە و ئێستا هەموو بەڵگەکانی بە دەستەوەیە تەنانەت وێنەکانیشی.

ئـەو شـەوە دۆسـتی لەمێژینـەم "سـەعید سـوڵتانپوور" بـە زۆر شـاعیری بەناوبانگی سەردەم کە لـە لایـەن باڵوێزخانـەوە بانگهێشتن کرابـوون وەک "نـادر نادرپور" "حەمید موسەدیق" "سیمین بهبهانی" و "نوسرەت رەحمانی" ناساندم کـە داوتر لەو شـەوە لـە سـەفەرەکانی تاراندا لـە "کافە شـهرداری" چـاوم بـەو کەڵـە شاعیرانە دەکەوت و هەر لەڕێگەی زیندە یاد سەعیدیشەوە لەگـەڵ نـەمر ئەحمـەد شاملوو ئاشنا بووم و جاروبار بە خزمەتی دەگەیشتم.

سەبارت بە چۆنیەتی ڕوو کردنە شیعری نـوێی کـوردی، دەبـێ بڵـێم شـیعری نـوێی فارسـی بـەرەو شـیعری نـوێی کـوردی بـردم و دیـارە سـەردەم، سـەردەمی شیعری نوێ بوو؛ گەڕانەوەش بە هیچ جۆرێ نەدەگونجا.

لەم پەیوەندیەدا پێویستە ئاماژە بکەم بە خاڵێکی دیکە کە دوا بە دوای کۆدیتای ٢٨ی مـورداد "٢٨ی گـەلاوێژی ١٣٣٢" مەسـەلەی شـیعری نـوێ گرینگایـەتی زۆری پەیـدا کـرد و بـە گشـتی دوای ئـەو ڕووداوە بـەرەی پێشـکەوتنخواز لـە سەنگەری شیعری نوێدا دژ بـە لایـەنگری ڕژێمـی شـا دەوەسـتان کـە زۆربـەی زۆریـان دوژمنـی شـیعری نـوێ بـوون و گاڵتـەیان پێدەکـرد. شـیعری "آرش کمانگیر"ی سیاوەش کەسرایی دوای شیعری "چارە رنجبران"ی لاهووتی کـە ئەویش لە سەر شێوازی نوێ گوترابوو زیاترین برەوی لە نێو بەرەی چەپدا پەیدا کرد و بووە هۆی پاشەکشەیەکی جیددی لایەنەکەی تـر و ئیتـر لانـی کـەم لـە نێـو بەرەی پێشکەوتنخوازدا دژایەتی شیعری نوێ نەدەکرا.

هاندەری سەرەکیی مـن بـەرەو شـیعری نـوێی کـوردی کـەمتر تاکـە کەسـی و زیاتر بارودۆخی گشتی کۆمەڵایـەتی ـ سیاسـی بـوو. ئەوەنـدەی خـۆم هەسـتم پـێ کردبێ فەزا سیاسی ـ کۆمەڵایەتییەکەی ئێران هەر ئەو دوو بارودۆخـەی سـاڵانی دوای ١٣٣٢ش بوو کە من نەفەسم تێدا دەکێشا و تێیدا ببوومە لایـەنگری شـیعری نوێ.

یەکـەم شـیعری نوێشـم وەک پێشـتر گـوترا لـە سـاڵی ١٣٣٢ کـاتێ لـە بۆکـان گرتیانم و ناردیانم بۆ بەندیخانەی مەهاباد، لـەوێ گوتـووە، ئـەو دەم تـەنیا بیـر لـە سبەینێ و ژیـانی بەختەوەرانـەی دواڕۆژ دەکرایـەوە و دوێنـێ بـۆ هونەرمەنـدان مردبوو، شاعیرانی نوێخواز بە پێشوازی بەیانییەوە دەچوون و خۆیـان لـە دوێنـێ دوور خستبۆوە.

ڕژیمی کۆدیتا بۆ هونەرمەندان، دوێنێ بـوو؛ خـەبات بـۆ ژیـانی بەختەوەرانـە دەبوایە چاوی ببڕێتە ئاسۆی سبەینێ و لە دوێنێ دوور بکەوێتەوە.

جا دواتر یەکەم شیعری نوێی کوردیم لە ساڵی ١٣٤١دا کاتێ سەرباز بووم لە مەهاباد گوت، مـن ماوەیـەکی کـەم لـە مـەهاباد کـاتی خزمـەتی سـەربازی بەشـی کـوردی رادیـۆ مـەهابادم بـەڕێوە دەبـرد و بـە داخـەوە کـاتێ سـێ مـانگم مـابوو

سەربازییەکەم خەڵاس بێ خرامە زیندانەوە تا تەواو بوونی ئاخرین ڕۆژی سەربازی هەر لە زیندانی سپای ئەو ڕۆژەی مەهاباددا بووم.

ڕادیۆ مەهاباد، ڕادیۆی سپاه بوو؛ ڕۆژی دوو سەعات بەرنامەی بە زمانی فارسی و کوردی بڵاو دەکردەوە. خوا لێخۆشبوو "خەلیل سەدیقی ـ سەید رەحیمی قورەیشی ـ برایمی ئەفخەمی، موحەممەدی ماملێ ـ خانباغی و برایانی مەتەری" بەرنامەیان بڵاو دەکردەوە و هەر لەو ساڵانەشدا بوو کە رۆژنامەی کوردستان لە تاران وەدەر کەوت و لە شارە کوردەکان دەستی کرد بە بڵاو بوونەوە، ڕۆژنامەکە سەرەڕای ئەوەی کە ڕادیۆکە پڕوپاگەندەیەکی زۆر بوو بۆ سوپا، لە نێو شۆڕشی ئەیلوول و بە گشتی باشووری کوردستانی ڕۆژهەلاتدا تەبلیغاتێک بوو کە ئێمە بۆ کوردەکانیش بەرنامە بڵاو دەکەینەوە، بەم حاڵەش ئەو ڕۆژنامەیە دەرەتانێک بوو بۆ گەلێ نووسەر و شاعیری لاوی ڕۆژهەڵات کە لە ڕێگەی ئەو ڕۆژنامەیەوە بەرهەمەکانیان بڵاو بکەنەوە.

ئەودەم سوارە و عەلی حەسەنیانی و فاتحیش شیعریان لە ڕۆژنامەکەدا بڵاو دەبۆوە و منیش هاوکاری ڕۆژنامەکەم بە غەزەل و چوارێنە و چوارکۆپلەی کوردی دەکرد و ئەوانیش چاپیان دەکرد، ئەو چوارکۆپلانە لە ئێران بە چوارکۆپلەی نیمایی دەناسران و لە سەرەتای پەیدا بوونی شیعری نوێی فارسیدا نزیک بە هەموو نوێخوازەکان چوارکۆپلەی نیماییان دەگوت و منیش پێشتر ئەو شێوە شیعرەم بە فارسی گوتبوو، جا لەو ساڵانەدا بە کوردیش دەستم کردبوو بە هۆندنەوەیان.

ڕادیۆ کرماشانیش بۆ من دەرەتانێکی دیکە بوو، ئیتر بە گشتی تێکەڵاوی شیعری کوردی بووبووم و لەم سێ شوێنانەوە بڵاوم دەکردنەوە، بڵاو بوونەوەی شیعرەکانم بە دەنگی رادیۆ تۆنیکی بەڕێز "شوکروڵڵا بابان" هۆگری زۆری بۆ پەیدا کردبووم بە تایبەت چەند شیعرێک کە بۆ مەسەلەی دابەش کردنی زەوی بە سەر جووتیارەکانمدا گوتبوو کە یەکێک لەوان:

"بۆ پێشەوە جووتبەندە دنیا بە تۆوە بەندە"

بوو.

دوا بە دوای ئەو شیعرە، دەم لە سەر پشت داوا لە ڕادیۆ کرماشان دەکرا کە دووپات بێتەوە و چەند جاریش دووپات کرایەوە. پێنج خشتەکییەکم ساز کرد کە برەوی لە شیعرەکەی پێشووش زیاتر پەیدا کرد و ناوی منی بەتایبەت لە نێو دێهاتییەکان و جووتبەندەکان خستە سەر زمان و هەر بەو ئەندازەیەش قینی زۆری دەرەبەگەکانی گەیاندە ئەوپەڕی خۆی.

جوتیاری شەو نەخەوتوو، هەستە ئەمڕۆ باوتە
ڕۆژی ئاواتی ژن و منداڵ و پیر و لاوتە

سواری ئەسپت بە و بڕۆ ئەمجارە نۆبەی ڕاوتە
هەستە ڕۆژی تۆڵەیە، تۆڵەی دڵی برژاوتە

دوا بە دوای ئەم حەیس و بەیسانە کەمکەم کەوتمە بیری ئەوەی شیعرەکانم گردوکۆ کەم و لە بیچمی کتێبدا بڵاویان بکەمەوە، کۆمەڵێک لە شیعرە فارسییەکانم پێکهێنا و ناوی "سرود پرستو" واتە "ئاوازی پەڕەسێلکەم" لێنا و بە ئەرکی زۆر و زەحمەتی ئەوتۆی "سەعید سوڵتانپوور" لە تاران چاپم کرد، کتێبەکە هاوکات غەزەل، چوارینە، شیعری نوێی گرتبووە بەر. بڵاو بوونەوەی کتێبەکە لە تاران و هەروەها لە کوردستان منی گەیاندە قۆناغێکی نوێتر، تەنیا لە بۆکان ئەو زەمانە کە شارێکی یەکجار بچووک بوو ٢٠٠ نووسخەی لێ فرۆشرا و لە شارەکانی تری کوردستانیش پێشوازی بەرچاوی لێکرا؛ ١٣٤٢، ئەوە یەکەم کۆمەڵە شیعری نوێی شاعیرێکی کورد بوو کە لەو سەرودەمانەدا لە ئێران بڵاو دەکرایەوە و هەر ئەوە خۆی ڕووداوێکی گەورە بوو.

دوای "سرود پرستو" ئیتر هیچ گۆڤارێکی فارسی تاران نەما کە درگای لە سەرم داخرێت و ئەوەش کاری زیاتری خۆم و پاراویی زیاتری شیعرەکانمی دەویست. وەک شاعیرێکی ساحەب دیوان، ئیتر چاوەڕوانی کاری گرینگترم لێدەکرا و منیش شەو و ڕۆژم نەدەناسی، دەمخوێندەوە و دەمنووسی.

لەو ماوەیەدا پەیوەندییەکی باشم لەگەڵ شاعیرانی نوێخوازی پێشکەوتنخوازی فارسی پەیدا کردبوو، ئەویش زۆرتر هەر بە بۆنەی سەعیدەوە بوو. چوون من خەڵکی بۆکان بووم و سەعید تارانی، و من هەر بە چوار ـ پێنج مانگ جارێک ڕێم دەکەوتە تاران.

سەعید لاوێکی خوێنگەرم بوو، هەر لە سەرەتایساڵەکانی چل کە من ناسیم لە زۆر بواری هونەری وەکوو، شیعر و شانۆگەریدا چالاکی دەنواند و ئەوەی لە بیرم بێ لە ساڵی ١٣٤٧دا شیعرێکی فارسیم گوتبوو کە ناوی "شب" بوو شیعرەکەم لە تاران خوێندەوە کە ئەوەندەی پێ باش بوو دەستبەجێ لێی وەرگرتم و ناردی بۆ گۆڤاری "خوشە" کە سەرنووسەرەکەی کەڵەپیاوی شیعری ئەمڕۆ "ئەحمەد شاملوو" بوو و لەبواری شیعر و ئەدەبی فارسیدا قسەی هەوەڵی دەکرد، دوای ١٥ ڕوژ شیعرەکە بە تایتلێکی گەورە لە خوشەدا چاپ بوو، بوو بە هۆی ئەوەی دوو شاعیری گەورە و ناسراوی ئێران "حەمید موسەدیق" و "نوسرەت ڕەحمانی" بابەتی لە سەر بنووسن و خوا لێخۆشبوو شاملووش بە "سەعید" بڵێ بە دۆستە کوردەکەت بڵێ شیعرمان بۆ بنێرێ. ئەوەش بۆ شاعیرێکی گومناوی کوردی دانیشتووی بۆکان ڕووداوێکی گەورە بوو و لێرەدا من شیعری "شب" جارێکی تر دەنووسمەوە.

شب

شبی بود از غبار تیرهی اندوەها، لبریز
شبی بود از نگاه خسته دیوانەها، سرشار
غم از دیوارها میریخت
تبسم بر لبان روشن آئینەها، میمرد
خدا در آسمان بی ستاره
تلخ، بد آهنگ میخندید
و سیاهی تا بلند بیکرانها، سایه میگسترد
شب اندوهناکی بود
من و او با هم از اندوه مردم، قصه میگفتیم:
ـ چرا موج نسیم نیمشب بر ما نمیلغزد؟
ـ چرا لبخند انسانها
به روی شاخەهای آشنائیها نمیرقصد؟
ـ چرا شب باغ خون بر سنگفرش راه میپاشد؟
ـ چرا طرح هزاران شعر، بر دیوارهای شهر میمیرد؟
و بانگ خشم، در آسمان شهر، میلرزید
و مردم خنده خورشیدها را خواب میدیدند
......
شب اندوهناکی بود
نه آوائی ز کس آمد
نه مردی زان میان برخاست
خوشه، شماره ٩ شانزدهم اردیبهشت ٤٧ صفحه "٣٤"

درەنگتریش ئەم پێوەندییە بە تایبەت لەگەڵ "نوسرەت رەحمانی" پارێزرا.
هەر لەو دەوروبەرەدا لە نێو شیعرەکانی کە دەم لەسەر پشت لە گۆڤارەکاندا بڵاو کرایەوە شیعرێکی دیکەش بوو بە هۆی لەسەر نووسینی نوسرەت رەحمانی کە بە جارێ منی وەها دڵخۆش کرد کە شەوانەش خەوم لێنەدەکەوت.
لەمەڕ ناسیاویم لەگەڵ شاعیرانی نوێخوازی کورد، دەبێ بڵێم من لەو ساڵانەدا لە بۆکان پیشەی کتێبفرۆشیم هەبوو، بەر لە کتێبفرۆشی ڕۆژنامەفرۆش بووم، خوێندەوار و ڕۆشنبیری شارم دەناسی، دووکانەکەم شوێنی هاتوچۆی کتێبخوێن و کتێبناس و باسوخواس بوو، قسە و باسەکان زیاتر لە دەوری شیعر و ئەدەب و هونەر دەگەڕان و کەمتر دەچوونە باسی سیاسەتەوە.

کاک سوارە ئیلخانیزادە جگە لەوە کە لە بۆکان دەژیا و هاوکەلامم بوو، نێوانیشمان یەکجار خۆش بوو، دواتر کە چوو بۆ تاران کاتێ بۆ سەردانیش دەهاتەوە بۆکان گەلێک جار سەری لێ دەدام و باسی کتێب و هونەر و شیعری دادەمەزراند، سوارە قەڵەمێکی بەتوانای هەبوو، بەتایبەت کە شیعری باش دەناسی و نەقدی شیعری شاعیرانی زۆر بە باشی دەکرد، بۆ منی لە شارۆچکەی ئەودەمی بۆکان .... پەیوەندی لەگەڵ سوارەی نەمر دەرەتانێکی باش بوو، لە لایەن ئەوەوە گۆڕانکارییەکان و ڕووداوە هونەرییەکانی بۆکانم دەزانی، کاک عەلی حەسەنیانیشم دەناسی، هەر جارێ لە مەهاباد و دواتریش لە میاندواوەوە کە دەهاتە بۆکان سەردانی دەکردم، شەوانە لەگەڵ یەکتری دادەنیشتین و شیعرمان دەخوێندەوە، کاک فاتحیشم چوار جار بینیبوو، دوو جار لە تاران و دوو جار لە بۆکان، شیعری "فەرشی ماڵەکەم"ی ئەو شاعیرە چالاکەم کە لە ڕۆژنامەی کوردستاندا خوێندەوە لە بەرم کرد، لەگەڵ کاک "جەلال مەلەکشا"شدا کەمێ درەنگتر لەوان پەیوەندیم بەست و ئەم پەیوەندیانە ئێستاش هەر بەردەوام و بەربڵاون.

بەڵام بە داخەوە تێکەڵاوی و ناسیاویی ئەوتۆم لەگەڵ شاعیرانی کوردی باشوور و باکووری کوردستان نەبوو. ئەوەی جیایە لەو ڕاستییە کە هەر لە ساڵانی سەرەتاوە لە ڕێگەی شیعرەکانیەوە "گۆران"م دەناسی. ئەو دەم بۆ یەکێکی وەک من نەدەگونجا کتێب و چاپەمەنی ئەودیو پەیدا بکەم. بۆ ئەم کارە دەبوایە لەخۆبوردوویی و تێکەڵاوییم لەگەڵ سیاسەت و تەنانەت حیزب و تاقمی سیاسی هەبێت کە منیش ئەو تێکەڵاوییەم نەبوو.

من هێشتا مەسەلەی تاوانی چالاکییە سیاسییەکانی پێش کۆدیتای ساڵی ١٣٣٢م چارە نەکردبوو، هەموو ساڵێ چەند جار بانگ دەکرامە دادگای نیزامی لە مەهاباد و ورمێ و هەر لە ترسی ئەم شوێن کەوتن و هەڕەشانەش خۆم کرد بە سەرباز و بۆ ماوەی دوو ساڵێ خۆم لە شەڕی دادگاکان نەجات دا و کوردیش دەڵێ دوای دوو ساڵ خودا خۆی دەمێنێ و مڵکی.

دوا بە دوای گۆران کەمکەم لەگەڵ شیعری شێرکۆ بێکەس و لەتیف هەڵمەت ناسیاویم پەیدا کرد و بێ سێودوو دەڵێم تەئسیرێکی ئەوتۆم لە هیچ کام لەم دوو شاعیرە گەورەیە وەرنەگرت. هۆیەکەشی ئاشکرایە، من بەتایبەت لەو ساڵانەدا پەیوەندییەکم لەگەڵ شیعری نوێی باشوور نەبوو، مەسەلەی شیعری عەرووزی کوردی جیاوازە. بەڵام ئەمڕۆ وا نییە من شیعری شاعیرانی ئەودیو دەخوێنمەوە و دەتوانم بڵێم ڕۆژانە ئاگام لە گۆڕانکارییە ئەدەبییەکان هەیە، گەرچی ئێستاش وا هەیە نەتوانم تەئسیر لە شاعیرانی باشوور وەرگرم.

من پەروەردەی ساڵانی پێش کۆدیتای ٢٨ی گەلاوێژ و پێش کۆدیتـای نـاوبراو گـەلێک لـە بـواری سیاسـی و کۆمەڵایەتیـدا چـالاک بـووم و بـە قـەدەم و قەڵـەم پشتگیری بەرەی پێشـکەوتنخوازم کردبوو، بڵاوکراوەکـانی حیـزب و ڕێکخـراوە سیاسیەکانم لە بۆکان بڵاو کردەوە و پێوەندیەکی نـزیکم لەگـەڵ "جبهـە ملـی" ئـەو ساڵانەدا هەبوو، یارمەتی ڕێبەرانی ئەو جەبهەیەم دژ بە درەبەگەکانی بۆکان داوە و بـۆ هـەموو تەمـەنم دژایـەتی ئاغـا و دەرەبـەگم کـردووە. ئـەوەش بـۆ کەسـێکی خـەڵکی بۆکـان، ئاسـاییە، زوڵـم و زۆری ئاغـاوات لـە بۆکـان بەتایبـەت زوڵـم و زۆری مینـەی مـەحموود ئاغـا و حـاج سـمایلی بـرای، نـە لـە هـیچ کاغەزێکـدا دەنووسرێ و نە بە هیچ تەرازوویەک دەکێشرێ کە بە شێوەیەکی بەرچاو جیـاواز بووە، هەموو کەسێک لە بۆکان دژی ئاغاواتە، بزووتنەوەی وەرزێرانی ناوچـەی شار کـە خـوا لێخۆشـبووان "حـاجی قاسـمی کـەریمی، عەبـدوڵڵا ئێرانـی، حەمـە ڕەئـووفی حافزولقورئـان، عـەلی میرەبـەگ، سـەید تـەها تەنەکەسـاز، حوسـەینی فاتیحی، برایمی تەننازی، حوسەین تەهایی، لە پێشڕەوانی ئـەو ڕاپەڕینـە بـوون و تەنگیان بە فیئۆدالی ناوچـە و ئاغـاواتی بۆکـان هـەڵچنیبوو، ئـەم ڕاپەڕینانـە پـێش کۆدیتـــای ٢٨ی گـــەلاوێژ ڕوویـــان دا، زۆربـــەی زۆری ڕاپـــەڕیوەکانی شـــار بەرگـدروو بوون، لە نێو خەیاتەکانی بۆکانـدا سـوننەتێکی بـەهێزی شۆڕشـگێڕی هەبوو کە دەبێ لێی بکۆڵدرێتەوە، باوکی منـیش خـەیات بـوو، بـە هـەمان هەسـتی بەهێزی دژایەتی دەرەبەگ و ئاغاوات، بەڵام هێدی و هێمن و کونسـرڤاتیڤ بـوو، من وا نەبووم گەلێک توندوتیژ بووم، شەڕم بە ئاغاکان دەفرۆشت و بە زۆرەملـی ڕۆژنامەی شۆڕشگێڕانەم بە سەردا دەبڕین. ئەوکات نەیاندەوێرا هیچ بڵێن و هـیچ بکەن، بەڵام کاتێ حکومەتی میللی "دوکتۆر موسەددق" ڕووخا و شا گەڕایەوە بۆ ئێران، ئیتر ئاغاوات بوونە دارەدەستی پـۆلیس و جەندەرمـە و بەربوونـە گیـان و ماڵی خەڵک، خەباتکارەکان یان هەڵاتن یان گیران و کوژران، منیش هەتا وە خۆ هاتمەوە گیرام و لە گـەڵ حوسـەینی تـەهایی و حەمـە ڕئـووفی خـەیات و برایمـی تەننازی بە دەستووری مینەی مەحموودئاغا لە زیندانی مەهاباد توند کرام.

شیعری سەردەمی کۆدیتا یان شیعری "تەسلیم" و "پێدا هـەڵگوتن" بـوو یـان شـیعری بەربـەرەکانێ و خـەبات؛ شـاعیرانی بـەرپرس هـەموویان لـە زومـرەی خـەباتکاران بـوون، زمـانی شـیعری ئـەمان زمـانێکی ڕاشـکاو و ڕوون نـەبوو، حکومـەتی نیزامـی تـەیمووری بـەختیار ئیجـازەی بـڵاو بوونـەوەی ئـەم چەشـنە شیعرانەی نەدەدا و خاوەنەکانی بـە قـەولی ئـەو سـەردەمە دەخسـتە کونەڕەشـەوە، واتە زیندان؛ هەر لە بەر ئەم هۆیە ئاشکرایەش زمـانی شـیعر ببـوو بـە زمـانێکی "کینایی"و دەبوایە بە ئیشارە و ئاماژەی ناڕاستەوخۆ نیازی خۆت ڕاباگەندایە.

درەنگتر، لە ساڵەکانی ٥٠دا هەندێک وشە و عیبارەتیش یاساخ کرابوون و نەدەکرا لە شیعرەکانتدا ناوی "شەو" بێنی؛ دەیانکوت ئەوە مەنزوورت "شا"یە. یان نەدەکرا وشەی "بەیان" و "تریفە" و "خۆر" و... بێنی دەیانکوت ئەوە بە شۆڕش و ڕاپەڕین هەڵدەڵێی.

شاعیرانی وەک سوارە و فاتیح بەو زمانە "کینایی"یە قسەیان دەکرد و شیعریان دەگوت و هەندێ جاریش دەرفەتیان پەیدا دەکرد لە چنگاڵی سانسۆر دەربچن و بگەنە خوێنەر و بۆ نموونە "کچی بەیان"ی سوارە و "فەڕشی ماڵەکەم"ی فاتیحە. شیعری من ڕاشکاو و بێپێچ و پەنا و ساکار بوو، هەروەک ئێستا، و نەیدەتوانی ئەو سنوورانە ببەزێنێ و خۆ بشارێتەوە؛ هەر بۆیەش ماوەیەکی زۆر بێدەنگ مامەوە و هیچم بڵاو نەکردەوە و ئەگەر شیعرێکیشم هاردانبیل بڵاو بکردایەتەوە شیعری غەرامی بوو. ئەو دوور کەوتنەوەیەش دیارە زیانی زۆری لێدام و نەمتوانی لەگەڵ ڕەوتی شیعردا بڕۆم، من ئەو کەسە بووم و بارودۆخیش ئەو بارودۆخە، ئاکامیش نەیدەتوانی شتێکی جیاواز لەوە بێت کە بوو.

لێرەدا پێویستە لە هەوێنی سەرەکی شیعری خۆم بدوێم!

ئەوین منی پەروەردە کردووە، ئەوین بوو هەموو ماوەی ژیانم لە گەنجییەوە تا ئێستا سێبەری بەرزی خۆی لەسەر سەرم گێڕاوە و بۆتە گەوهەری زاتم و جیا بوونەوە لەو گەوهەرە، نائاساییە.

ژن لە شیعرەکانمدا هەمیشە قسەی یەکەمی کردووە و لام بە هەمان شێوە دەمێنێ تا دەمرم، بەرپرسیارێکی کۆمەڵایەتی بە دوای ئەویندا دێت.

شیعری من وەک ژیانم ئاوێتەی ئەو دوو دیاردەیەیە، نامەوێ بکەومە شوێن مۆدەی ڕۆژ و خۆم بە شتێک هەڵکێشم کە نەمبووە و نیمە، من خۆم بە ئەوین هەڵدەکێشم و بۆ هەموو پاشماوەی ژیانم بەو ئەوینەوە شانازی دەکەم. من شیعر ناخولقێنم، ئەوە شیعرە من دەخولقێنێ، وا هەیە لە بیری شیعریشدا نیم و کارم بە سەریەوە نەداوە بەڵام ئەو خۆی بەرەو پیرم دێ و ئاوقام دەبێ.

ئەو حاڵەتە ئەو جەزم بوون و جەزبەیە لە ماڵ، لە دووکان، لە شەقام، لە کۆڵان، لە دەشت، لە چیا، لە شینگێڕی، لە زەماوەند وا هەیە دەستەملانم بێ، لە پڕ هەستێک لە دڵمدا هەڵدەقوڵێ و زۆر زوو دەبێتە شیعر. بەڵام دەبێ زوو فریای کەوم و تۆماری بکەم. جاری وا هەیە هەست بە ناتەواوی شیعرەکەم دەکەم، دەچمەوە سەری و چەند جار دووپاتی دەکەمەوە و دەستی تێوەردەدەمەوە، جاری واشە هەر بە دوو سێ جار تەواو دەبێ و دەینووسمەوە و پاڵی لێ دەدەمەوە.

کە دەڵێم شیعر من دەخولقێنێ ڕاست دەڵێم. من لە هەموو شتێکدا هەست بە بوونی شیعر دەکەم: ژن، سرووشت، جوانی، هەروەها ناتەواوی و نابەرابەری

کۆمەڵایەتی و هەژاری و برسییەتی خەڵک، هەر کام لەو دیاردە سرووشتی و کۆمەڵایەتییانە تەژیی شیعرن، ئەوە تۆی دەبێ وەک شاعیر بتوانی شیعرەکە لە پەڕ و پێست دەربێنی. ئەو مناڵەی تازە پێ هەڵدەگرێ شیعری تێدایە، تۆ دەبێ ئەو شیلەیە بمژی و وەک هەنگوینی شیعر بیدەی بە خەڵک، بەڵام خولقاندنەکەی لە ویست و ئیختیاری تۆدا نیە. بەگشتی هەموو دیاردەیەک سرووشتی و کۆمەڵایەتی، شیعری خۆی لە ناخیدایە. شاعیر دەبێ ئەو ناخە هەڵبکۆڵێ و ئەو پەردە و رواڵەتەی لە سەر هەڵماڵێ، ئەوجار شیعر دەردەکەوێ.

ئەوەی چ نیازێک بەرەو شیعر گوتنم دەبات، لە دەست مندا نیە. ئەوە هەستی منە و دەبێ ئەو نیازەی هەبێ، بەڵام هەستیش بەشێک لە منە و بەم تەعبیرە، هەر منم کە لە ژێر تەئسیری دەرەوەییدا شیعر دەخولقێنم. کاتێ جوانیی جوانێ بەرچاو دەکەم تەنانەت کاتێ رژدی و ناحەزی پێشی دیتنی جوانیم لێدەگرێ، کاتێ ڕووداوێکی دڵتەزێنی کۆمەڵایەتی ڕوو دەدات، نیازێکی ڕۆحی بۆ شیعر گوتن هەست پێدەکەم، تەنیایی زۆر و بێهاودەمیش ئەو هەستەم تێدا دەخولقێنن.

ئێستا ئیتر بارودۆخی شیعری نوێ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بۆتە دیاردەیەکی گەلێ سەقامگیر و پرۆسەکەی لە گەڕانەوە نایەت، گەلێک شانازی دەکەم کە ئەنجوومەنە ئەدەبییەکان برەویان زۆرە. تەنانەت لە گوندەکانیش ئەنجوومەنی ئەدەبی خەریکی پێکهاتنن، ئێوارە شیعری زۆر بەڕێوە دەچێ، بە بۆنەی ساڵمەرگی شاعیر و نووسەرە کۆچ کردووەکانەوە، ئەنجوومەن کۆبوونەوەی جوان دەگێڕێ و شیعر و چیرۆکیان تێدا دەخوێننەوە. گەلێک شاعیری بەتوانامان هەیە، هەندێکیان بەئەزموون و لێزان، هەندێکیشیان گەنج و خاوەنی داهاتووی باش، وەک فەرەیدوون میرئەحمەدی، کامبیز کەریمی، جەلیل جەلیلزادە، سیمین چایچی، کولسووم عووسمانپوور،، بەیان عەلیڕەمایی، فاتیمە فەرهادی، ڕەحیم لوقمانی، محەمەد فاتح محەمەدی و.... زۆرێکی تر لە ورمێ و مەهاباد و سنە و کرماشان و ئیلام و سەقز و مەریوان و هەندێ جاریش تاران و شوێنی تر گۆڤار و ڕۆژنامە بڵاو دەکەنەوە کە دەورێکی زۆریان لە پەروەردە کردنی شاعیرە لاوەکاندا هەیە. بە گشتی شاعیری کچ و کوڕ شانبەشان بەرەو پێشەوە دەچن.

لە شاری بۆکان بارودۆخ گەلێک باشترە، شاعیرە لاوەکان گەلێک چالاکن، بێئیدیعان و کار باش دەکەن، وەک ئەمین گەردیگلانی، یۆنس ڕەزایی، محەمەد ئەحمەدی "ساماڵ"، خالید عینایەتی، نادر نیروومەند، ئەمیر ئەفسوون، جەواد حەیدەری و گەلێکیتر کە لە بواری شیعردا زۆر دڵسۆزانە و هاوڕێیانە بە چالاکی بەرەو ئاسۆی روون دەڕۆن.

درێژەی هەیە...